

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มเศรษฐกิจพอเพียง ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน” โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

1. เพื่อศึกษาองค์ความรู้ วิธีการผลิตและการปรับตัวของเกษตรกรกลุ่มเศรษฐกิจพอเพียง ภายใต้การเปลี่ยนแปลง
2. เพื่อหาแนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มเศรษฐกิจพอเพียง ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน
3. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่เอื้อต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเกษตรกรกลุ่มเศรษฐกิจพอเพียง ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

โดยการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้การดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) มาประยุกต์ใช้เพื่อให้ทีมวิจัยได้เกิดการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ ทั้งในระดับตนเองและระดับกลุ่ม กระบวนการวิจัยทุกขั้นตอนตั้งแต่การค้นหาโจทย์วิจัย การวางแผนงาน การปฏิบัติการและการสรุปผลการวิจัย เน้นให้เกิดการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ ร่วมประเมินผลและร่วมรับผลที่เกิดจากการดำเนินงานและสรุปบทเรียน ซึ่งผู้วิจัยมีบทบาทหน้าที่ในการกระตุ้นประสานงาน เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ต่างๆ และเก็บรวบรวมข้อมูลให้ได้มากที่สุด เพื่อนำข้อมูลมาประมวล วิเคราะห์และสังเคราะห์ผลการวิจัยเชิงเนื้อหา เชื่อมโยงกับแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งผลการศึกษาศาสามารถสรุปและอภิปรายผลได้ดังนี้

สรุปผลการวิจัย

จากการการศึกษาวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มเศรษฐกิจพอเพียงตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ผู้วิจัยสามารถสรุปผลการศึกษาได้ดังนี้

5.1.1 องค์ความรู้ วิธีการผลิตและการปรับตัวของเกษตรกรกลุ่มเศรษฐกิจพอเพียงภายใต้การเปลี่ยนแปลง

วิธีการผลิตของเกษตรกรกลุ่มเศรษฐกิจพอเพียง เป็นลักษณะของการทำการเกษตรผสมผสานหลายอย่างเข้าด้วยกัน ตามวิถีดั้งเดิมของตนเองและครอบครัว โดยคำนึงถึงลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ที่เอื้ออำนวยต่อการผลิต สรุปรูปแบบการผลิตของเกษตรกรกลุ่มเศรษฐกิจพอเพียงได้ดังนี้ คือ

รูปแบบที่ 1 ทำนา + ทำสวนลำไย + ปศุสัตว์(หมู ไก่ นกกระทา จิ้งหรีด)

รูปแบบที่ 2 ทำนา + ทำสวนลำไย + ปศุสัตว์(หมู ไก่ นกกระทา จิ้งหรีด)+ประมง(ปลา กบ)

รูปแบบที่ 3 ทำสวนลำไย + ปศุสัตว์ (หมู ไก่ นกกระทา จิ้งหรีด) + ประมง (ปลา กบ)

รูปแบบที่ 4 อาชีพอื่น(ค้าขาย รับจ้าง ก่อสร้าง) + ปศุสัตว์ (หมู ไก่ นกกระทา จิ้งหรีด)+ ประมง (ปลา กบ)

รูปแบบที่ 5 อาชีพอื่น(ค้าขาย รับจ้าง ก่อสร้าง) + ทำนา + ปศุสัตว์(หมู ไก่ นกกระทา จิ้งหรีด) + ประมง (ปลา กบ)

การปรับตัวของเกษตรกรกลุ่มเศรษฐกิจพอเพียงภายใต้การเปลี่ยนแปลง พบว่าสามารถจำแนกองค์ความรู้ วิธีการผลิตและการปรับตัวของเกษตรกรของกลุ่มเศรษฐกิจพอเพียงตามหลักการดำเนินชีวิต ตลอดจนการดำเนินกิจกรรมด้านการเกษตรของทีมนักวิจัยและสมาชิกกลุ่มทั้งหมด 18 คน ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่มซึ่งในแต่ละกลุ่มจะมีความโดดเด่นที่แตกต่างกันไป ดังนี้

กลุ่มที่ 1 กลุ่มเกษตรกรที่ทำการเกษตรมาตั้งแต่เริ่มต้น เป็นเกษตรกรที่ทำการเกษตรมาตั้งแต่เริ่มต้น มีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับการเกษตรมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ และยึดเป็นอาชีพของตนเองเรื่อยมา มีการทำนาเป็นหลัก แต่เมื่อยุคสมัยเปลี่ยนไปเริ่มมีการทำการเกษตรในลักษณะผสมผสาน ทั้งทำสวน ปลูกพืชผักและเลี้ยงสัตว์ควบคู่ไปด้วย เพื่อลดความเสี่ยงในสถานะปัจจุบันเกษตรกรกลุ่มนี้จะไม่เคยเปลี่ยนอาชีพไปทำงานด้านอื่นเลย มีความภูมิใจและรักอาชีพของตนอดทน มุมานะ หมั่นหาความรู้ใหม่ๆ อย่างสม่ำเสมอ เพื่อนำมาพัฒนางานของตนเอง ถือคติว่าพอมีพอกิน มีอาชีพอยู่กับบ้าน มีเวลาว่างไปทำอย่างอื่น มีความสุขกับสิ่งที่ทำ

กลุ่มที่ 2 กลุ่มเกษตรกรที่ปรับเปลี่ยนมาทำการเกษตร เป็นเกษตรกรที่ปรับเปลี่ยนมาทำการเกษตร เป็นกลุ่มที่เคยประกอบอาชีพอย่างอื่นมา เช่น ทำธุรกิจส่วนตัว รับเหมาก่อสร้าง เคยออกนอกถิ่นฐานไปทำงานในพื้นที่อื่น สุดท้ายไม่ประสบความสำเร็จ จึงกลับมายังบ้านเกิดและหันเหชีวิตมาเป็นเกษตรกร ส่วนใหญ่เคยมีธุรกิจใหญ่โต ได้เงินมาก จึงเกิดความโลภขยายกิจการไปเป็นอื่นๆ อีกหลายอย่างจนไม่สามารถดูแลได้ทั่วถึง ประกอบกับเจอมรสุมเศรษฐกิจเมื่อปี พ.ศ. 2540 ทำให้กิจการมีอันต้องยุบไป ปัจจุบันหันมาดำเนินชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ทำอาชีพอยู่กับบ้าน ชีวิตเริ่มมีความสุขมากขึ้น

กลุ่มที่ 3 กลุ่มเกษตรกรที่ทำการเกษตรเป็นอาชีพเสริม คือส่วนใหญ่จะมีอาชีพหลักในการค้าขายหรือรับเหมาก่อสร้าง ทำการเกษตรเป็นเพียงอาชีพเสริม เพื่อใช้เวลาว่างให้เกิด

ประโยชน์ มีความสุขความสบายใจ และลดความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นกับอนาคตข้างหน้า มุ่งองค์ความรู้ที่เป็นเฉพาะเรื่องตามที่ตนเองสนใจเท่านั้น

5.1.2 แนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มเศรษฐกิจพอเพียง ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

สามารถสรุปแนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ตามวิธีการดำเนินงานได้ดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 การทำความเข้าใจกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องและค้นหาที่มิวิจัยร่วม เป็นการลงพื้นที่เพื่อเรียนรู้บริบทพื้นฐานของชุมชนถือว่ามีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ทำให้ได้ทราบถึงปัญหาความต้องการ ความสนใจที่แท้จริงของชุมชน อีกทั้งยังเป็นการสร้างความสนิทสนมคุ้นเคยกับคนในชุมชนทางหนึ่งด้วย และควรมีการติดต่อสื่อสารกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องเกี่ยวกับเรื่องที่สนใจ เพื่อพูดคุยแนะนำตัว รวมถึงการค้นหาที่มิวิจัยชุมชนที่มีความสนใจในประเด็นดังกล่าวร่วมกัน จากนั้นบอกเล่าถึงวัตถุประสงค์ของลักษณะงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นและทิศทางการดำเนินงาน

ขั้นตอนที่ 2 การทบทวนโครงการส่งเสริมการประกอบอาชีพตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงตำบลป่าสัก เป็นการทบทวนที่ไปทีมา เจือใจและการดำเนินงานของโครงการเดิมในช่วงเวลาที่ผ่านมา เพื่อใช้ในการอธิบายทำความเข้าใจกับเกษตรกรและนำมาสู่การวางแผนกิจกรรมในระยะต่อไป

ขั้นตอนที่ 3 การพัฒนาโจทย์วิจัย เป็นการค้นหาปัญหานำการวิจัยและความต้องการของที่มิวิจัยร่วมกัน เพื่อกำหนดวัตถุประสงค์ สร้างความเข้าใจเกี่ยวกับโครงการวิจัยให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ตลอดจนกำหนดแผนการดำเนินงานต่อไป

ขั้นตอนที่ 4 ออกแบบและสร้างกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกัน ใช้หลักของการมีส่วนร่วมคือ เกษตรกรเป็นผู้คิดและกำหนดกิจกรรมที่ต้องการเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยอาศัยการวิเคราะห์จากปัญหาที่ตัวเกษตรกรและกลุ่มเศรษฐกิจพอเพียงประสบอยู่ ซึ่งประกอบด้วยกิจกรรม 1) การเรียนรู้ตัวตนผ่านการทบทวนประวัติส่วนตัวและการวิเคราะห์ตนเอง 2) การแบ่งบทบาทหน้าที่ในการทำงาน 3) การอบรมพัฒนาศักยภาพที่มิวิจัย โดยเครื่องมือของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น 4) การวิเคราะห์ศักยภาพการดำเนินงานของกลุ่มเศรษฐกิจพอเพียง 5) เวทีสัญจรรายบ้านประจำเดือน 6) การสร้างภูมิคุ้มกันให้แก่สมาชิกและกลุ่ม 7) การเพิ่มศักยภาพในด้านการผลิต

ขั้นตอนที่ 5 การสื่อสารกับหน่วยงานในพื้นที่และคนในชุมชน และสรุปบทเรียนการดำเนินงาน เพื่อนำเสนอผล/กิจกรรมการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มเศรษฐกิจพอเพียงให้แก่ชุมชน หน่วยงานและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้รับทราบ อันนำไปสู่การใช้ประโยชน์ การสนับสนุน ผลักดันหรือการต่อยอดงานวิจัย

5.1.3 ปัจจัยที่เอื้อต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเกษตรกรกลุ่มเศรษฐกิจพอเพียง ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

ในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเกษตรกรกลุ่มเศรษฐกิจพอเพียง ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน สามารถดำเนินการพัฒนาได้อย่างค่อนข้างรวดเร็ว เนื่องจากทางกลุ่มมีปัจจัยที่ช่วยส่งเสริมในการดำเนินการต่างๆ ที่สอดคล้องกันกับแนวทางพัฒนาโดยแบ่งได้ออกเป็น 3 ปัจจัยคือ

1. ปัจจัยภายในระดับบุคคล

ประกอบไปด้วย ครอบครัว อาชีพและเวลาว่าง ทักษะคิด ซึ่งสิ่งเหล่านี้ต้องมีความสัมพันธ์กันในเชิงบวก จึงเอื้อต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของทีมวิจัยและสมาชิกกลุ่มเศรษฐกิจพอเพียง

2. ปัจจัยภายในระดับกลุ่ม

1) ศักยภาพของผู้นำ (หัวหน้าทีมวิจัย) ผู้นำกลุ่มถือเป็นบุคคลสำคัญที่มีส่วนช่วยกระตุ้นให้สมาชิกในกลุ่มเกิดการพัฒนากระบวนการเรียนรู้

2) ความร่วมมือของสมาชิกภายในกลุ่ม เป็นอีกปัจจัยสำคัญที่ทำให้กลุ่มเกิดความเข้มแข็ง ความร่วมมือในที่นี้หมายถึงสมาชิกต้องมีความเข้าใจ และรับผิดชอบในหน้าที่ที่รวมถึงการเอื้อเพื่อช่วยเหลือกัน

3) การแบ่งบทบาทและหน้าที่ ต้องเป็นไปอย่างเหมาะสม หรือการจัดคนให้เหมาะกับงาน ตามความสนใจ ความสามารถที่มีอยู่ เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ แต่ละคนสามารถแสดงความสามารถและพัฒนาศักยภาพตามบทบาทหน้าที่ที่ตนเองได้รับ

4) แรงผลักดันและแบบอย่างที่ดีของสมาชิกในกลุ่ม เป็นการจูงใจให้สมาชิกกลุ่มเศรษฐกิจพอเพียงเข้าสู่การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ได้เร็วยิ่งขึ้น เกิดกำลังใจและความพยายามในการต่อสู้จากตัวอย่างและความสำเร็จของเพื่อนสมาชิก

5) กิจกรรม/กระบวนการเรียนรู้ ในลักษณะการเสริมองค์ความรู้เดิมหรือในเรื่องที่สมาชิกสนใจ สามารถนำไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิตได้จริง ไม่เป็นเรื่องยุ่งยากซับซ้อน จะได้รับสนใจเป็นอย่างดี

3. ปัจจัยภายนอก

1) นโยบายขององค์การบริหารส่วนตำบลป่าสัก ซึ่งมีส่วนในการสนับสนุนการดำเนินงานรวมถึงงบประมาณของกลุ่มเศรษฐกิจพอเพียง

2) ผู้วิจัยหรือนักศึกษา ซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ กระตุ้นให้เกิดการแสดงความคิดเห็นร่วมกันในที่ประชุม โดยการตั้งคำถามและเสนอความคิดเห็น รวมทั้งผู้วิจัยจะเป็นผู้ช่วยในประสานงานกับส่วนต่างๆ เพื่อให้เอื้อต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้

3) ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อชุมชน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่ทำให้ผู้วิจัยได้ดำเนินโครงการในพื้นที่ตำบลป่าสัก ซึ่งคอยเป็นที่เลี้ยงแนะนำให้คำปรึกษาให้กับผู้วิจัยในการดำเนินงาน

4) งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็นปัจจัยที่ทำให้ทีมวิจัยได้เริ่มเรียนรู้คำว่า “การวิจัย” เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน โดยผ่านเครื่องมือของกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น เกิดการเรียนรู้การทำงานที่เป็นระบบมากขึ้น ให้ความสำคัญของการใช้ข้อมูลในการตัดสินใจ การวางแผน การวิเคราะห์เพื่อหาสาเหตุของปัญหา การมีส่วนร่วม การทดลองปฏิบัติ เป็นต้น

5) โครงการชดเชยสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาปริญญาโท (Community-based Master Research Grant: CBMAG) เป็นทุนที่สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น) ซึ่งในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ภายใต้โครงการจำเป็นต้องมีงบประมาณมาช่วยในการสนับสนุน

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยสามารถอภิปรายผลโดยแยกประเด็นตามวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย ซึ่งสามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

1. องค์ความรู้ วิธีการผลิตและการปรับตัวของเกษตรกรกลุ่มเศรษฐกิจพอเพียงภายใต้การเปลี่ยนแปลง

วิธีการผลิตของกลุ่มเศรษฐกิจพอเพียง ส่วนใหญ่เป็นการประกอบเกษตรกรรมผสมผสาน คือ การทำนา การทำสวน การเลี้ยงสัตว์ และการประมง ซึ่งมีลักษณะแตกต่างกันออกไปตามศักยภาพของพื้นที่ ระบบการผลิตพึ่งพาอาศัยทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับวิชาและคณะ (2542) สรุปภาพรวมของเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวคิดของสุเมธ (2542) ผสมผสานกับแผนงานของกรมส่งเสริมการเกษตรไว้ว่า เศรษฐกิจพอเพียงสำหรับเกษตรกร เป็นความสามารถในการจัดการและจัดสรรพื้นที่ โดยเฉพาะแหล่งน้ำ ดินและกิจกรรมการเกษตรให้เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพพื้นที่และความต้องการของเกษตรกร ซึ่งการผลิตการเกษตรสำหรับเกษตรกรในชนบทนั้น จะต้องทำการผลิตในลักษณะพึ่งพาอาศัยทรัพยากรในไร่นาและทรัพยากรธรรมชาติเป็นส่วนใหญ่ เน้นการพึ่งพาและผสมผสานภายในไร่นาให้เกิดประโยชน์สูงสุด และเป็นการพัฒนาไร่นาไปสู่ความยั่งยืน

ในทางปฏิบัติของเกษตรกรกลุ่มเศรษฐกิจพอเพียง มุ่งเน้น คำว่า “เศรษฐกิจพอเพียง” ไปในด้านการประกอบอาชีพเป็นหลัก โดยเสริมสร้างความหลากหลายเพื่อลดความเสี่ยงในสภาวะที่เศรษฐกิจและสังคมเกิดการเปลี่ยนแปลง สอดคล้องกับที่อภิชัย (2549) ได้กล่าวไว้ว่า เศรษฐกิจ

พอเพียงเป็นทั้งวิถีและวิธีในการประกอบอาชีพ แต่ความลึกซึ้งของเศรษฐกิจพอเพียงอยู่ที่การเป็นวิถีในการดำรงชีวิตที่จะนำไปสู่ชีวิตที่มีความทุกข์ลดน้อยลง หรืออีกนัยหนึ่งก็คือชีวิตที่มีความสุขเพิ่มขึ้น จุดเน้นของเศรษฐกิจพอเพียงอยู่ที่การมีภูมิคุ้มกัน เนื่องจากการมีภูมิคุ้มกันที่ดีจะช่วยให้กิจกรรมสามารถดำรงอยู่ได้ในลักษณะไม่เสถียงมากจนเกินไป ทำให้ไม่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงที่ไม่อาจคาดเดาล่วงหน้าได้ หรือถ้าหากได้รับผลกระทบก็สามารถจะฟื้นตัวได้ในเวลารวดเร็ว

การปรับตัวของเกษตรกรกลุ่มเศรษฐกิจพอเพียง เกิดจากแรงขับเคลื่อนในการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของตนเองและครอบครัว เพื่อตอบสนองการดำรงชีวิตในยุคปัจจุบัน ซึ่งสอดคล้องกับ นิภา (2530) กล่าวถึง การปรับตัวในความหมายทางจิตวิทยานั้นมิได้พิจารณาถึงการปรับตัวของสิ่งมีชีวิตในสภาพแวดล้อมที่มีวัฒนธรรมเพื่อการอยู่รอดเท่านั้น ยังมุ่งพิจารณาการปรับตัวในแง่ของกระบวนการตอบสนองความต้องการของมนุษย์ ซึ่งมีทั้งด้านร่างกาย และจิตใจ กล่าวคือ การปรับตัวเป็นกระบวนการที่มนุษย์หาสมดุล ซึ่งการปรับตัวประกอบขึ้นด้วยกระบวนการหรือวิธีการทั้งหลายทางจิตใจ ซึ่งมนุษย์ใช้ในการเผชิญข้อเรียกร้องหรือแรงผลักดันภายนอก คือ สภาพแวดล้อม สังคมและแรงผลักดันภายในอันเกิดจากสภาพทางสรีระภายในร่างกายและประสบการณ์ทางสังคมที่ได้เรียนรู้ในอดีต

นอกจากนี้เพื่อให้เกษตรกรมีการปรับตัวได้ดียิ่งขึ้นในระยะเวลาต่อไป จำเป็นต้องมีการทบทวนทุนเดิม ประสบการณ์ เรื่องราวในอดีตทั้งส่วนที่ดีและข้อผิดพลาด เพื่อนำมาชี้ให้เห็นเป็นบทเรียน และกำหนดเป้าหมายในการดำเนินชีวิต พร้อมกันนี้ต้องมีการเติมหรือสอดแทรกแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในทุกขั้นตอนของกระบวนการวิจัย เพื่อให้เกษตรกรได้มีความรู้ความเข้าใจสามารถนำไปวางแผนการดำเนินชีวิตอย่างมีเหตุผลและไม่ประมาท ซึ่งสอดคล้องกับ มณเฑียรและคณะ (2550) ได้กล่าวถึง แนวทางสำคัญในการพัฒนารูปแบบเศรษฐกิจพอเพียงที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน พบว่าจำเป็นต้องทำความเข้าใจในหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยหันมาทบทวนประสบการณ์และสิ่งดีของชุมชนเพื่อให้ชาวบ้านได้สัมผัสในความสำเร็จ แม้ว่าจะเป็นสิ่งเล็กน้อยก็ตาม แต่เป็นการทำให้ชาวบ้านสามารถเข้าถึงเหตุและอริยาผล เพื่อนำไปสู่การประมาทตนและการสร้างภูมิคุ้มกันจากประสบการณ์และบทเรียนที่ผ่านมา

2. การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มเศรษฐกิจพอเพียง

กลุ่มเศรษฐกิจพอเพียงตำบลป่าสัก เกิดจากการรวมตัวกันของสมาชิกที่เข้าร่วมโครงการส่งเสริมการประกอบอาชีพตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงตำบลป่าสัก เพื่อพัฒนาตนเองให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น โดยยึดหลักพออยู่พอกินทำการเกษตรผสมผสานให้สามารถเป็นตัวอย่าง

และต้นแบบในการเรียนรู้ของชาวบ้านในตำบล ซึ่งการเกิดกลุ่มดังกล่าวสอดคล้องกับ บัณฑิต (อ้างใน สุวรรณ, 2543) ที่กล่าวถึงมิติเกี่ยวกับกลุ่มคือ กลุ่มเกิดขึ้นจากความจำเป็นเพราะธรรมชาติของมนุษย์นั้นซึ่งถือได้ว่าเป็นสัตว์สังคมจำเป็นต้องอาศัยอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม ไม่สามารถดำรงอยู่ได้อย่างโดดเดี่ยว วัตถุประสงค์ของการรวมกลุ่มมักจะเริ่มจากมีวัตถุประสงค์เดียวกัน เริ่มจากกลุ่มที่มีวัตถุประสงค์ด้านสังคมเหมือนกันก่อน จากนั้นเป็นวัตถุประสงค์ด้านเศรษฐกิจ ส่วนใหญ่เป็นการรวมกลุ่มทางสังคมและการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เป็นการรวมกลุ่มตามความจำเป็น เช่น กลุ่มเหมืองฝาย กลุ่มทำนา กลุ่มแลกเปลี่ยนแรงงาน เป็นต้น

นอกจากนี้ลีลากรณ (2539) ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มหรือชุมชนไว้ว่า เป็นกระบวนการที่เกิดจากสมาชิกกลุ่มหรือชุมชนได้ร่วมกันพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ทดวิเคราะห์ปัญหา สาเหตุ หาทางเลือกของการแก้ปัญหา วิพากษ์วิจารณ์ ตั้งคำถาม หาคำตอบ หาแนวทางอื่นๆในการพึ่งพาตนเองและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดพลังของสติปัญญาที่ได้จากการระดมสมอง ได้มีประสบการณ์ของการทดลองในการพึ่งพาตนเองและการพัฒนาร่วมกัน เกิดทักษะในการจัดการกับปัญหาใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นได้ทำทันการเปลี่ยนแปลง สิ่งที่พบจากการศึกษาวิจัยนั้นพบว่าสอดคล้องและสัมพันธ์กันกับแนวคิดดังกล่าว เนื่องจากกลุ่มเศรษฐกิจพอเพียงได้นำกระบวนการเรียนรู้มาปรับใช้ในการแก้ไขปัญหาของตนเอง และกลุ่ม สามารถวิเคราะห์ศักยภาพการดำเนินงานของกลุ่มและหาแนวทางการแก้ไขปัญหา ร่วมกันได้ ตัวอย่างเช่น เมื่อวิเคราะห์จุดอ่อนของกลุ่มซึ่งพบว่าขาดกิจกรรมที่เสริมรายได้ให้แก่กลุ่มร่วมกับปัญหาที่เกิดขึ้นกับสมาชิกในเรื่องต้นทุนค่าอาหารสัตว์ที่มีราคาแพง จึงจัดทำโครงการผลิตอาหารไก่ไข่และนกระทาจำหน่ายให้แก่สมาชิกในราคาถูกลงกว่าท้องตลาด และเป็นการเพิ่มรายได้ให้แก่กลุ่ม เกิดทักษะการแก้ไขปัญหา ร่วมกันและการพึ่งพากันเองในระดับกลุ่ม อีกทั้งเป็นการเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง กระบวนการเรียนรู้เป็นเรื่องของความพยายามที่จะแก้ไขปัญหา เมื่อมีการทดลองตามแนวทางที่ตกลงกันไว้ในกลุ่มและให้ผลเป็นอย่างไร มีปัญหาหรืออุปสรรคอะไรเกิดขึ้นก็นำกลับมาทบทวนวิเคราะห์ร่วมกับกลุ่ม ดังเช่นที่ทางกลุ่มเศรษฐกิจพอเพียงทดลองผสมอาหารสัตว์จำหน่ายให้สมาชิกนำกลับไปใช้ แล้วมีการนำผลที่ได้มาพูดคุยแลกเปลี่ยนปัญหาที่เกิดขึ้น เพื่อนำกลับมาพัฒนาคุณภาพให้ดีขึ้น คือกระบวนการคิด-ทำ-ทบทวนวิเคราะห์-ทำ จึงหมุนวนไป และส่งผลกลุ่มเกิดการพัฒนาในทิศทางที่ดีขึ้น นอกจากนี้ยังสัมพันธ์กับที่ปาริชาติ และคณะ (2542) อ้างในคณะกรรมการสตรี โครงการพัฒนาศึกษาเพื่อชุมชนกล่าวถึง

ส่วนที่อุทัย และอรศรี (2540) กล่าวว่า กระบวนการเรียนรู้เกิดขึ้นด้วยวิธีการหลายแบบ ทั้งการสอน การสังเกต การอ่าน การฟัง การถาม การทดลองทำ การเลียนแบบการแลกเปลี่ยน ฯลฯ นั้นพบว่าวิธีการเหล่านี้คล้ายคลึงกับกิจกรรมที่กลุ่มเศรษฐกิจพอเพียงนำมาใช้ในการพัฒนา

กระบวนการเรียนรู้ทั้งในระดับตนเองและระดับกลุ่ม ที่ใช้การถ่ายทอดความรู้โดยการอบรมหรือสอนให้ทดลองทำ มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นหรือความรู้ระหว่างกัน เมื่อไม่เข้าใจมีการซักถาม รวมถึงการเลียนแบบจากสิ่งที่สังเกตเห็นจากการกระทำของทีมวิจัยหรือเพื่อนสมาชิก ซึ่งกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลายรูปแบบนี้ส่งเสริมให้การเรียนรู้ของกลุ่มเศรษฐกิจพอเพียงมีประสิทธิภาพเพราะมีความยืดหยุ่น คือสมาชิกสามารถปรับตัวหรือเลือกใช้ให้เหมาะสมกับศักยภาพความสามารถความถนัดของตนเองได้ การเรียนรู้ในลักษณะการถ่ายทอดจากบุคคลรุ่นหนึ่งสู่บุคคลอีกรุ่นหนึ่งสำหรับผู้ที่มีความสนใจในประเด็นร่วมกันหรือมีวิถีการดำเนินชีวิตคล้ายกัน ย่อมส่งผลต่อการพัฒนาศักยภาพของคณิสฐานในการดำรงชีวิตการทำมาหากิน และการแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง

การดำเนินการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มเศรษฐกิจพอเพียง อาศัยกิจกรรมต่างๆ เป็นเครื่องมือในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ พบว่าสมาชิกในกลุ่มเศรษฐกิจพอเพียงมีส่วนร่วมตั้งแต่ในระดับการเลือกและการออกแบบกิจกรรมที่ต้องการเรียนรู้ด้วยตนเอง รวมถึงสรุปผลที่ได้จากการจัดทำกิจกรรมดังกล่าว เป็นไปตามกระบวนการมีส่วนร่วมตามขั้นตอนการพัฒนาอันได้แก่การร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมประเมินผล ซึ่งสอดคล้องกับ มัลลิกา (2546) ในการศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้การเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรในเขตจังหวัดอ่างทองและพระนครศรีอยุธยา พบว่า กิจกรรมการเรียนรู้การเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงที่เกษตรกรมีส่วนร่วมมี 6 กิจกรรม ได้แก่ การฝึกอบรม การดูงาน การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร การประชุมสัมมนา การทำแปลงสาธิต และการเผยแพร่ความรู้ โดยระดับการมีส่วนร่วมของงานวิจัยดังกล่าวอยู่ที่ระดับการมีส่วนร่วมรับรู้ รองลงไปได้แก่ ร่วมรับประโยชน์และร่วมทำ ส่วนการมีส่วนร่วมคิดและร่วมประเมินผลนั้นมีน้อยถึงไม่มีเลย

3. ปัจจัยที่เอื้อต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มเศรษฐกิจพอเพียง

ตัวบุคคล ประกอบไปด้วย ครอบครัว อาชีพและเวลาว่าง ทักษะคติ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ต้องมีความสัมพันธ์กันในเชิงบวก จึงเอื้อต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของทีมวิจัยและสมาชิกกลุ่มเศรษฐกิจพอเพียง มีบางส่วนสอดคล้องกับ มัลลิกา (2546) ที่ทำการศึกษาดังเรื่องก็คือปัจจัยที่เกี่ยวข้องต่อการมีส่วนร่วม พบว่าได้แก่ เวลาว่าง ตำแหน่งทางสังคม ศักยภาพส่วนบุคคล ความต้องการบริการจากรัฐ เจตคติ กิจกรรมการเกษตร และทรัพยากรที่มีอยู่ การเปิดรับข่าวสาร

ศักยภาพของผู้นำ (หัวหน้าทีมวิจัย) ถือเป็นปัจจัยสำคัญ ซึ่งผู้นำจะเป็นผู้ที่กระตุ้นสมาชิกในกลุ่มให้ สามารถดำเนินงานรวมถึงการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของสมาชิกในกลุ่มเป็นไปอย่างราบรื่น กลุ่มใดที่ผู้นำมีศักยภาพ มองการณ์ไกล กลุ่มนั้นก็มีความเข้มแข็ง สามารถดำเนินงาน

ได้อย่างคล่องแคล่ว ก้าวหน้า ซึ่งสอดคล้องกับ วิทยา (2547) ได้ทำการศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม พบว่า ปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อความสำเร็จในการดำเนินกิจกรรมวิสาหกิจชุมชน ได้แก่ ปัจจัยเกี่ยวกับความเป็นผู้นำ

นโยบายขององค์การบริหารส่วนตำบลป่าสัก ในการดำเนินโครงการส่งเสริมการประกอบอาชีพตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งมีการสนับสนุนงบประมาณให้แก่เกษตรกรรายละ 20,000 บาท ในพื้นที่ 18 หมู่บ้าน เพื่อใช้เป็นทุนในการประกอบอาชีพและทดลองนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติในรูปแบบการทำเกษตรแบบผสมผสาน เช่น ปลูกผักสวนครัว เลี้ยงไก่ เลี้ยงกบ เลี้ยงปลา เป็นต้น ทำให้ระบบการผลิตมีความหลากหลาย ลดความเสี่ยง เกษตรกรมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และเมื่อเข้าร่วมในกระบวนการวิจัยทำให้เกิดกลุ่มที่เข้มแข็ง ซึ่งนโยบายขององค์การบริหารส่วนตำบลป่าสักตรงกับภายใต้บังคับแห่งกฎหมาย องค์การบริหารส่วนตำบลอาจจัดทำกิจการในเขตองค์การบริหารส่วนตำบล ตามมาตรา 68 (กรมการปกครอง, 2542) ที่อยู่ในขอบข่ายการส่งเสริมอาชีพเกษตรกรคือ ให้มีและส่งเสริมกลุ่มเกษตรกร และกิจการสหกรณ์ รวมถึงการบำรุงและส่งเสริมการประกอบอาชีพ

ผู้วิจัยหรือนักศึกษา ซึ่งเป็นบุคคลภายนอกชุมชน ทำหน้าที่เป็นผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ กระตุ้นให้ทีมวิจัยชุมชนเกิดการแสดงความคิดเห็นร่วมกันในที่ประชุม โดยการตั้งคำถามและเสนอความคิดเห็นในบางประเด็น ซึ่งสอดคล้องกับที่กองฝึกอบรม กรมการพัฒนาชุมชน(2545) ได้อ้างถึง วรภา (มปป.) ที่กล่าวว่า Facilitator หรือเรียกในชื่ออื่นว่า “ผู้อำนวยกลุ่ม” ซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบในอันที่จะทำให้มีหลักประกันได้ว่า สมาชิกกลุ่มได้ใช้วิธีการทำงานที่ก่อให้เกิดประสิทธิผล โดยใช้เวลาที่สั้น หรือน้อยที่สุดในการทำงาน และยังทำหน้าที่เป็นผู้สังเกตการณ์ และให้ข้อมูลย้อนกลับถึงสิ่งที่ได้สังเกต ไม่ว่าจะเป็นในด้านเนื้อหา วิธีการทำงานซึ่งรวมทั้งขั้นตอนการทำงานของกลุ่ม โดยผู้อำนวยกลุ่มจะทำหน้าที่ไปถึงการเป็นผู้กระตุ้นให้กลุ่มได้พิจารณาถึงองค์ประกอบต่าง ๆ เพื่อให้งานของกลุ่มบรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

จากผลการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยขอเสนอข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะบางประการ ทั้งนี้เพื่อเป็นประโยชน์สำหรับการศึกษาการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

1. ด้านเนื้อหา

1) เกษตรกรเป็นผู้มีศักยภาพและมีองค์ความรู้มากมายหลายด้าน และพร้อมที่จะแบ่งปัน ถ่ายทอดองค์ความรู้ให้แก่ผู้อื่น เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานราชการเช่น นักวิชาการส่งเสริม

การเกษตร เจ้าหน้าที่ของอบต. และบุคคลที่เกี่ยวข้องควรสนับสนุน เปิดโอกาสและสร้างพื้นที่ให้เกษตรกรได้ฝึกความสามารถและแสดงผลงาน

2) การจัดทำโครงการที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ควรมีการให้ความรู้ เสริมสร้างความเข้าใจแก่เกษตรกร เพื่อเป็นพื้นฐานที่ดีในการนำไปปฏิบัติอย่างแท้จริง มากกว่านำงบประมาณมาเป็นตัวตั้งในการดำเนินโครงการ เพราะเกษตรกรอาจนำเงินจำนวนดังกล่าวไปใช้ในทางที่ไม่สมประโยชน์

3) การจัดทำโครงการส่งเสริมการประกอบอาชีพตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงขององค์การบริหารส่วนตำบลป่าสัก ควรให้การสนับสนุนหรือเริ่มจากหน่วยย่อยระดับหมู่บ้านก่อน โดยรวมตัวกันเป็นกลุ่มเพื่อให้เกิดผลเป็นรูปธรรมมากกว่าการสนับสนุนเป็นรายบุคคลในหน่วยใหญ่ระดับตำบล และเพื่อเป็นแนวทางในการทดลองหรือหาทิศทางของโครงการ เมื่อประสบความสำเร็จจึงขยายผลและยกระดับขึ้นไป เพราะเนื่องจากการดำเนินงานในหน่วยใหญ่ระดับตำบลที่ผ่านมา ส่งผลให้การติดตามและประเมินผลเป็นไปได้โดยยาก มีจำนวนบุคลากรไม่เพียงพอต่อการติดตามงาน

4) ด้านโครงสร้างการทำงานของหน่วยงานราชการ เช่น กรมส่งเสริมการเกษตร ยังไม่เอื้อต่อการทำงานของนักส่งเสริม กลไกการทำงานมุ่งในเรื่องการตอบสนองนโยบายในระดับเบื้องต้นและการจัดการงบประมาณ มากกว่ามุ่งประสานการทำงานที่ตรงกับความต้องการของเกษตรกรอย่างแท้จริง อีกทั้งหลายหน่วยงานมีรูปแบบการทำงานที่ซ้ำซ้อนกัน เนื่องจากขาดการเชื่อมประสานข้อมูลซึ่งกันและกัน

2. ด้านกระบวนการ

1) การทำงานวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้กระบวนการวิจัยท้องถิ่น ถ้าผู้วิจัยยังขาดประสบการณ์การทำงาน ควรจะมีเสริมกระบวนการเรียนรู้ ฝึกทักษะและพัฒนาศักยภาพความสามารถของตนเองไปพร้อมกับการดำเนินกิจกรรม เช่น ฝึกเป็นวิทยากรกระบวนการ ฝึกระดมข้อมูล และจัดสันทนากการสร้างความสัมพันธ์ ความคุ้นเคยเป็นกันเองของผู้เข้าร่วมประชุมจะช่วยให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพได้

2) ผู้วิจัยในฐานะที่เป็นคนนอกชุมชน การวางตัวในบทบาทที่เป็นนักวิจัยร่วมกับคนในชุมชนต้องเป็นทั้งผู้กระตุ้นให้ชุมชนได้แสดงความคิดเห็นมากกว่าการเข้าไปครอบงำ โดยให้คำปรึกษา คำแนะนำ ช่วยในการประสานงานและหนุนเสริมเทคนิคต่างๆ ให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันทุกขั้นตอน รวมทั้งการสร้างความสัมพันธ์ ความคุ้นเคยกับในชุมชนจะช่วยให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพได้

3) ก่อนการดำเนินโครงการ ทางองค์การบริหารส่วนตำบลควรมีการทำความเข้าใจกับเกษตรกรถึงเงื่อนไขการดำเนินงานอย่างชัดเจน สร้างข้อตกลงร่วมกัน โดยให้สิทธิ์แก่เกษตรกรในการเป็นผู้ร่วมตัดสินใจเพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างราบรื่น ตัวอย่างเช่น การให้สิทธิ์ในการคัดเลือกตัวแทนเพื่อมาเข้าร่วมกลุ่มหรือโครงการในปีต่อไป เพราะคนในชุมชนเดียวกันย่อมรู้จักลักษณะนิสัยหรือพื้นฐานครอบครัวได้ดี

4) การพัฒนาศักยภาพและกระบวนการเรียนรู้ของเกษตรกร จำเป็นต้องมีนักพัฒนานักวิชาการ ที่เลี้ยงหรือบุคคลที่คอยเป็นที่ปรึกษาให้คำแนะนำ ตั้งคำถามกระตุ้นให้คิด ให้กำลังใจกับคณะทำงานอย่างใกล้ชิด และเป็นคนกลางในการเชื่อมประสานให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา

5) ในการดำเนินงานร่วมกับหน่วยงานในพื้นที่ ผู้วิจัยควรมีการติดต่อประสานกับหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องเข้ามาร่วมในกระบวนการให้มากที่สุด เช่น อบต. ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีฯ และส่วนต่างๆ สิ่งสำคัญอย่างยิ่งคือการทำทำความเข้าใจและกำหนดเป้าหมายในการดำเนินงานร่วมกัน เพื่อที่จะเป็นประโยชน์ต่อชุมชนในการเห็นช่องทางและการขอคำแนะนำ รวมถึงเกิดความต่อเนื่องและการต่อยอดงานเมื่อการดำเนินงานโครงการวิจัยเสร็จสิ้นลง

6) รูปแบบกระบวนการส่งเสริมแบบใหม่ที่เหมาะสม คือ ควรให้เกษตรกรเข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น กำหนดเป้าหมาย ความต้องการของตนเอง แล้วนำไปสู่การวางแผนจัดทำเป็นนโยบายของหน่วยงานในระดับสูง

ปัญหาและอุปสรรคในการทำวิจัย

1. ผู้วิจัยมีประสบการณ์ด้านงานวิจัยน้อย ประกอบกับบุคลิกส่วนตัวที่ขาดความมั่นใจ จึงส่งผลให้การสนับสนุนกระบวนการวิจัยเป็นไปอย่างไม่เต็มที่
2. การสร้างความเข้าใจกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระยะแรกค่อนข้างมีอุปสรรคในด้านการเปิดใจยอมรับการทำงานวิจัย เนื่องจากเห็นว่าเป็นเรื่องยุ่งยากและก้าวข้ามหน้าที่การทำงาน
3. ช่วงเวลาการดำเนินโครงการวิจัยในพื้นที่ตำบลป่าสักเกิดเหตุการณ์ต่างๆ มากมายที่มีผลกระทบต่อการทำงานกลุ่มเศรษฐกิจพอเพียง อาทิเช่น การสูญเสียนายกองค์การบริหารส่วนตำบล ทำให้ต้องมีการเปลี่ยนแปลงคณะผู้บริหารซึ่งมีผลกระทบต่อนโยบายด้านการเกษตรและงบประมาณ ความขัดแย้งส่วนบุคคลของผู้นำในกลุ่ม เป็นต้น

ข้อเสนอแนะต่อการวิจัยครั้งต่อไป

1. หน่วยงานที่จะจัดทำโครงการเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ควรมีการสำรวจหรือศึกษาถึงความเป็นไปได้และปัญหาที่เกิดขึ้นในการจัดทำและเผยแพร่โครงการที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงสู่เกษตรกรก่อน เนื่องจากโครงการส่วนใหญ่เน้นส่งเสริมด้านการผลิตมากกว่าการสร้าง ความเข้าใจหลักวิธีคิดตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้เกิดปัญหาเรื่องการตลาดตามมา
2. องค์กรบริหารส่วนตำบลป่าสัก และศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีประจำตำบล ป่าสัก ควรทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนของศูนย์การเรียนรู้เกษตรกรพอเพียง (จุดสาธิต) ที่สอดคล้องกับบริบทชุมชนตำบลป่าสัก
3. สำนักงานเกษตรอำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ควรทำการศึกษาวิจัยในประเด็นของการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการพัฒนาการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved